

УДК [339.54.012.435]

Лілія УКРАЇНЕЦЬ

РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ ЗЕРНОМ У КНР

Резюме. Роль КНР на світовому ринку зерна змінювалася радикально протягом останніх десятиліть. Оскільки КНР є вагомим гравцем на світовому ринку зерна, вивчення його торговельної політики становить значний науковий інтерес. У роботі досліджено основні чинники, які впливають на формування регулювання зовнішньої торгівлі зерном у КНР.

The summary. China's role in the world market has experienced profound changes over the last decades. As China has inevitably participated in the world grain market as a major grain trader, her grain trade policy is of a topic of considerable academic interests and practical importance. The paper examines the relationship between China's grain trade and domestic grain economy through an institutional perspective.

Ключові слова: зовнішньоторговельна політика, торгівля зерном, КНР.

Постановка проблеми. XXI сторіччя характеризується гострою продовольчою кризою. За даними продовольчої та сільськогосподарської організації ООН кількість населення, яка голодує або страждає від хронічного недоїдання, становить 850 млн. осіб. Це – 36 країн світу, з них 21 – в Африці, 10 – в Азії, 5 – в Центральній і Південній Америці. Світова цінова політика на сільськогосподарські товари є досить нестабільною, адже залежить від кліматичних умов, сезонності, врожайності та ступеня еластичності попиту й пропозиції на даний товар. На відміну від решти товарів, попит на сільськогосподарську продукцію може лише збільшуватися, або зменшуватись, але зникнути – не може.

Основними лідерами експорту зерна на світовому ринку є США, ЄС, Канада, Росія, Австралія, Україна, Туреччина. Також вагоме місце на світовому ринку зерна займає Китай, один із найбільших нетто-імпортерів зернової продукції. Славлячись багатоміліардною історією, структурним виробництвом та глибокою філософією життя, в XXI столітті Китай відноситься до країн, що найуспішніше розвиваються, з величезним товарооборотом.

Роль Китаю на світовому ринку зерна змінювалася радикально протягом останніх десятиліть. У 1950 році Китай став на світовому ринку нетто-експортером зернових, особливо рису. Ця позиція, однак, різко змінилася з початку 1960-х, коли Китай став нетто-імпортером зерна. З 1980-х років чистий імпорт зерна в Китаї в середньому складає понад 9 млн. тонн на рік. Оскільки Китай є вагомим гравцем на світовому ринку зерна, вивчення його торговельної політики становить значний науковий інтерес.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У попередніх дослідженнях аналізувалося багато чинників, які могли впливати на імпорт зерна Китаєм [1–6]. Усі досліджувані чинники можна поділити на три групи.

До першої групи належать звичайні структурні фактори – відносні витрати, ціни на світовому ринку, а також курси обміну валют. Ці чинники, як правило, включаються в модель зовнішньої торгівлі для економіки, що розвивається.

Друга група чинників є специфічною для імпорту зерна саме в Китаї. Вчені стверджували, що аналізуючи китайський імпорт зерна слід враховувати два особливі міркування. Перше враховує відмінності в регулюванні розбіжності у цінах. Через зміни співвідношення цін на різні культури зернових на світовому ринку зовнішня торгівля рисом і пшеницею в Китаї також зазнала відповідних змін [7]. Інший аргумент враховує відносні транспортні витрати й проблеми внутрішньої транспортної мережі Китаю. Деякі вчені стверджують, що через проблеми та неефективність внутрішньої транспортної системи в Китаї для східних прибережних міст, таких, як Шанхай, Тяньцзин, дешевше імпортувати зерно з Австралії чи Канади, ніж везти його із внутрішніх провінцій Китаю [8].

До третьої групи чинників належать характеристики національної економіки Китаю, такі, як внутрішнє виробництво зерна, зростання населення, доходи, умови зберігання і т.д. Ці чинники також треба враховувати при моделюванні зовнішньої торгівлі.

Мета статті. Розглянути вплив внутрішнього виробництва зерна і пов'язаних з ним інституційних чинників та держаної політики на зовнішню торгівлю зерновими в Китаї.

Виклад основного матеріалу. Міжнародна торговельна політика Китаю перебуває у монопольній владі уряду, який ретельно розробляє плани, регулює точні об'єми експорту й

імпорту в країні. Міністерство зовнішньої торгівлі регулює діяльність і приватний бізнес структур у вигляді спеціалізованих корпорацій. Серед них є такі відомі китайські фірми, як «China National Cereals Oils» та « Foodstuffs Export and Import Corporation» (CNCOFEIC). Особливо високий рівень монополії торгівлі в країні на зерно. Це пояснюється тим, що уряд проводив ряд заходів щодо лібералізації продукції, починаючи з 1970-х років, але торгівля зерновими та ще деякими видами продукції все ще залишається під жорстким державним контролем.

Найбільшу частку в імпорті зерна Китаю, близько 80–90%, займає пшениця, яка йде на приватне споживання в країні. Починаючи з 50-х років, питання постачання зерна в країну ретельно контролюється державою. Внутрішнє виробництво обмежується квотами та чітко визначеними цінами з боку держави, які є набагато нижчими за світові.

Протягом десятиліть позиції Китаю на світовому ринку зерна значно змінювались. У 50-тих роках двадцятого століття Китай був мережевим експортером зерна на світовому ринку, особливо рису. На початку 60-х років ця ситуація кардинально змінилась, коли Китай став важливим імпортером зерна.

Аналізуючи історичні етапи становлення зернової торгівлі, можна виділити такі періоди:

1. 1950-ті роки –експорт зернових культур з Китаю.

Починаючи з 1949 року Китай займав лідируючу експортну позицію. Експорт зерна склав близько 1,22 мільйона тонн у 1950р. і досяг 2 мільйонів тонн в 1951р. Середній експортний рівень зерна в другій половині десятиліття був понад 2 млн. тонн на рік. Рис і соя також займали важливе місце в експорті зернових. Частка рису і сої у загальному обсязі експорту зерна у період з 1953 до 1960рр. складала 83%, а рівень імпорту був надзвичайно низький. Така експортна політика Китаю зробила значний вклад у підтримку процесу індустріалізації, що розпочався в 1950-х роках двадцятого століття. Показник зростання економіки за період з 1954–1960 роки склав 19%.

Торговельна політика Китаю у ці роки досить неоднозначна. Наприклад, експорт зерна у 1959–1960 роках становив мільйони тонн, а населення переживало часи голоду. Рівень державного заощадження у цьому секторі був високим – 11,55 млн. тонн за період до 1983 року. Не зважаючи на голод у селі, більша частина зерна направлялась у міську місцевість. Перед державою стояло два завдання, які часто конфліктували одне з одним: підтримувати відповідний рівень постачання населення та досягти більшого приросту зерна. Така позиція мала негативний ефект для виробників зерна.

2. 1966–1976-ті роки – заміна рису пшеницею.

Даний період співпав з китайською культурною революцією, яка супроводжувалася бурхливою політичною діяльністю та глибоким ідеологічним тиском. Зернова торговельна політика в ці роки формувалася відповідно до світових ринкових умов. Процес заміни рису пшеницею дедалі поглиблювався, опираючись на ціни, сформовані на світовому ринку. Річний імпорт зерна склав 2,2 млн. тонн зерна.

3. 1977–1984 рр. – коректування торговельної політики.

На Пленумі ЦК КПК у грудні 1978 р. було взято курс, який отримав назву "чотирьох модернізацій": перебудову і переведення на нову базу промисловості, сільського господарства, армії, науки і техніки. У сфері сільського господарства були здійснені такі реформи:

- землю комун порівну поділено між селянськими сім'ями й передано їм в оренду;
- створювався сімейний підряд;
- з 1984 р. селянам дозволялося продавати залишки продукції на ринку після виконання державного замовлення;
- підвищено державні закупівельні ціни;
- створено мережу малих сільськогосподарських підприємств із переробки продукції, та підсобні промисли.

Прикметна особливість даного періоду полягає у тому, що період імпорту зерна у великих обсягах продовжувався з 1977 до 1982р.

Даний період характеризується кількома особливостями.

По-перше – невизначеність експортно-імпоротної політики.

По-друге – чергування торговельних позицій зі статусу імпортера зернової продукції на статус експортера. Вперше у 1985/1986 маркетинговому році Китай зайняв позицію нетто-експортера. Але з часом ситуація докорінно змінилась і, починаючи з 1987 до 1991 року – країна знову стала нетто-імпортером. Такий маятниковий ефект знову проявився у 1992–1994 роки, коли обсяги експорту значно перевищили обсяги імпорту. У 1995 році рівень експорту зерна досяг нульової позначки, а імпорт становив рекордну величину у 20 млн. тонн.

4. З 1993 рр. – сучасний період.

Після вступу у 2001 році Китаю до СОТ відбулася докорінна зміна торговельної політики країни відповідно до правил і умов організації. Торгівля зерном була адаптована відповідно до угоди СОТ «Про сільське господарство» 1995 року.

Багато факторів стимулювало збільшення китайського імпорту зерна.

- Перш за все, це структурні чинники: відносні витрати; ціни на світовому ринку та відповідність їх світовим біржовим індексам.
- По-друге, велика цінова диференціація між пшеницею і рисом.
- По-третє, транспортні витрати. Деякі західні школи трактують даний аргумент через недосконалість внутрішньої транспортної інфраструктури, оскільки дешевше імпортувати зерно з інших країн, таких, як Австралія, Канада, через розгалужену мережу портів у Шанхаї, Тінь-Яні, аніж з віддалених провінцій Китаю.

- Внутрішньоекономічні чинники: внутрішнє виробництво; доход; зберігання.

Фокусуючи увагу на взаємозв'язку між зовнішньоторговельною політикою Китаю та його внутрішньою політикою у сфері торгівлі зерновими культурами, можна виділити кілька особливостей:

- Китайський імпорт базується на заповненні прогаліни, якої не вистачає внаслідок неспівпадання попиту і пропозиції у державному секторі.
- Принцип порівняльних переваг не є основною мотивацією Китаю при розгляді імпортих програм.
- Китайська зернова політика розвивається в режимі традиційної адміністративно-планової структури економіки.
- Інституційний поділ вітчизняного ринку зерна на дві функціональні частини – приватну і державну, має вагомe значення при плануванні імпорту, адже домінантні погляди належать державному фонду.

На основі проаналізованої інформації проведемо кореляційно-регресійний аналіз взаємозв'язку між кількістю зерна у китайській зерновій торгівлі та державною політикою, тобто, наскільки уряд держави впливає на обсяг зовнішньої торгівлі зерном у Китаї.

Залежна змінна нашої функції – це об'єм китайського нетто імпорту (NIM), обсяги якого залежать від чотирьох аргументів:

GX – різниця між річною закупівлею зерна та її реалізацією у державі, що є яскравим індикатором залежності попиту і пропозиції на внутрішньому ринку.

PRO – приріст зерна на внутрішньому ринку в порівнянні з попереднім маркетинговим роком. Даний показник надає вичерпну інформацію для аналізу ситуації в цілому зерновому секторі.

NIM1 – кількість довготермінових угод, які зобов'язують імпортувати зерно згідно зі встановленими умовами.

TRD – змінна, яка характеризує скорочення внутрішнього виробництва зерна в довготерміновому періоді.

Спробуємо оцінити показники GX і PRO за допомогою простої лінійної регресії. Оскільки реалізація зерна відбувається після певного часу закупівлі, потрібно враховувати наявність часового лагу. Отримане рівняння нашої регресії має такий вигляд:

$$NIM = 0.2 - 0.13GX1 - 0.16GX2 - 0.22GX3 - 0.09PRO2 - 0.06PRO3 + 0.15TRD + 0.45NIM1 \quad (1)$$

(0.24) (2.04) (2.47) (3.03) (2.8) (1.94) (3.6) (3.48)

Оцінені коефіцієнти для усіх значень є від'ємними, що вказує на те, що близько 80% китайського імпорту пояснюється регулюванням уряду держави. Змінні GX і PRO мають лаговий період не один рік, а два-три як мінімум.

Таблиця 1

Результати кореляційно-регресійного аналізу зовнішньої торгівлі Китаю зерновою продукцією у 1969–2010 рр. (млн. тонн)

Роки	<i>NIM</i>	<i>GX</i>	<i>PRO</i>	Роки	<i>NIM</i>	<i>GX</i>	<i>PRO</i>
1969	-1.53	7.64	20.23	1991	0.95	2.89	9.25
1970	-1.83	6.45	2.91	1992	0.60	-3.35	1.79
1971	-1.68	10.01	2.69	1993	5.69	-7.89	-3.58
1972	-2.05	6.75	14.22	1994	10.70	0.13	27.35
1973	-2.5	-1.79	9.01	1995	11.81	-6.81	-11.57
1974	-1.93	4.00	2.3	1996	13.55	-7.81	4.48
1975	-2.66	3.67	4.95	1997	14.87	-5.85	29.48
1976	4.46	-7.79	3.55	1998	11.47	16.40	32.78
1977	3.88	-3.88	12.50	1999	7.21	12.45	20.23
1978	4.46	-7.79	3.55	2000	-2.71	-6.90	-28.23
1980	4.75	-0.37	17.50	2001	-1.81	-0.32	12.39
1981	3.99	-2.43	7.03	2002	9.09	7.29	13.52
1982	3.53	0.71	19.47	2003	8.25	-5.86	-8.95
1983	1.71	1.21	3.83	2004	10.18	7.97	13.52
1984	2.00	1.82	-8.76	2005	8.13	30.27	38.36
1985	1.55	-3.55	1.92	2006	3.32	13.81	10.95
1986	3.42	5.64	28.99	2007	-2.88	-2.16	7.32
1987	0.53	0.32	10.18	2008	-8.79	14.60	13.82
1988	1.65	-7.31	-9.66	2009	-1.83	n. a.	-11.39
1989	4.24	0.6	24.46	2010	19.85	n. a.	21.52
1990	4.48	0.38	10.33				

На основі проведеного аналізу можемо стверджувати про наявність невідповідності між ситуацією у державному зерновому секторі й цілому секторі зерна загалом. Наприклад, у 1969 році виробництво зерна значно зменшилося, але уряд придбав 64,12 млн. тонн. Ця кількість була найбільшою протягом 1969–1981 років. Опіраючись на дані, наведені в таблиці 1, надлишок зерна у державному секторі у 1969 році складав 11,5 млн. тонн. Це також найвищий показник аж до 1983 року. Такі обсяги зернової продукції у державному секторі сприяли тому, щоб збільшити величину китайського чистого експорту.

Кореляційно-регресійний аналіз також допомагає краще зрозуміти поточну зернову торговельну політику китайського уряду. По-перше, традиційний китайський торговельний режим зерновою продукцією так глибоко укорінився в стару усталену торговельну структуру, що створював значні труднощі у веденні торгівлі. Це було яскравим прикладом дореформеної свідомості державної влади. По-друге, ринковий механізм найбільше зазнавав утисків саме у торгівлі зерновою продукцією. Увесь зерновий надлишок завжди перебував під розпорядженням державного монопольного утворення, яке повністю керувало закупівлею та маркетингом. Такий контроль сприяє точному плануванню основних зернових показників у даному секторі. Базуючись на доступності інформації, уряд міг провадити кількісні коректування через річну структуру планування у прогалинах державного зернового сектора.

Даний аналіз підкреслює велику роль державних інституцій у торговельній сфері. З одного боку, отримані результати вказують на відсутність цінового фактора як основного на внутрішньому ринку, а основним мотивом імпорту є наявність зернового надлишку. З іншого боку, роль державного попиту є досить вагомою для визначення обсягу задоволення пропозиції.

Висновки. Аналізуючи взаємозв'язки між зовнішньою торгівлею зерном в Китаї та державним регулюванням, можна виявити три основні характеристики торговельної політики Китаю. По-перше, китайський імпорт зерна, в першу чергу, зумовлений заповненням фізичного розриву між внутрішнім попитом і пропозицією зерна, особливо в державному секторі. Принцип порівняльної переваги не був основним чинником імпорту зерна в Китай.

По-друге, державне регулювання зовнішньої торгівлі зерном у Китаї було розроблене як складова традиційної системи централізованого планування. Хоча у системі зовнішньої

торгівлі Китаю за останні два десятиліття в цілому відбулися глибокі перетворення, зовнішня торгівля зерном, як один і винятків, як і раніше жорстко регулюється в рамках щорічного планування. Третя особливість належить до унікальних механізмів, за допомогою яких традиційне регулювання торгівлі зерном Китаю забезпечує досягнення своїх цілей. Завдяки системі інститутів, відповідно до якої вітчизняне виробництво зерна розділене на дві відносно незалежні частини, державний сектор, як правило, має більший вплив на прийняття рішень у сфері зовнішньої торгівлі.

Отже, можна зробити висновок, що регулювання зовнішньої торгівлі зерном у Китаї настільки залежить від старої інституційної основи, що Китай невдовзі зіткнеться із серйозними проблемами в умовах мінливого економічного середовища. З одного боку, традиційний принцип забезпечення самодостатності був поставлений під сумнів. Під час поступової інтеграції китайської економіки в міжнародну економічну систему метою стає поступовий перехід від короткотермінових заходів із заповнення прогалін між попитом і пропозицією зерна до довгострокової стратегії підвищення ефективності розподілу ресурсів на основі порівняльної переваги. Щорічна процедура планування обсягів зовнішньої торгівлі зерном потребує реформування з метою підвищення гнучкості імпорту зерна для пом'якшення коливань у вітчизняному зерновому секторі.

Використана література.

1. Surls, F W. China Grain Trade // Chinese Economy Post-Mao. – United States Congress, the U.S. Government Printing Office. – Washington, 1988. – P. 234–274.
2. Wong, J. China's Wheat Import Programme // Food Policy. – May 1990. – P. 18–26.
3. Carter, AC. Zhong Funing China's Past and Future Role in the Grain Trade // Economic Development and Cultural Change. – Vol. 39. – 1998. – P. 791–814.
4. Chen Liangyu and Buckwell, A. Chinese Grain Economy and Policy. – C.A.B. International, UK. – 2001. – 263 p.
5. World Bank China – Options for Reform in the Grain Sector. – Washington, DC. – 2001.
6. Garnaut R., Ma G. Grain in China: A report. – East Asia Analytical Unit, Dept. of Foreign Affairs and Trade. – Canberra, 2002. – 154 p.
7. Far Eastern Economic Review Yearbook. – Vol. 44. – Hong Kong, 2004. – P. 367.
8. Donnithorne, A. China's Grain: Output, Procurement, Transfers and Trade. – Economic Research Centre, Chinese University of Hong Kong, 2007. – 189 p.
9. Frank Fuller, John Beghin. China's Accession to the WTO: What Is at Stake for Agricultural Markets? – June 2007. – P. 43.
10. Jing Zhu. Public investment and China's grain production competitiveness under WTO. – College of Economics and Trade, Nanjing Agricultural University. – Nanjing, China, 2009. – P. 1353–1363.
11. Feng Lu. China's Grain Trade Policy and Its Domestic Grain Economy. – May 2007.